

אין מפטירין אחר המצה אפיקומן. שצריך לאכול מצה בגמר סעודתו וזכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה. וזו היא מצה הבצועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אף על פי שאינה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרווייהו ברישא והדר אכיל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטירין ממנה באכילת דבר אחר שלא לשכח טעמה. ובמצה בזמן הזה מייירי דליכא פסח בהדה דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיא תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו:

ז. רא"ש | מסכת פסחים פרק י סימן לד

פירש רשב"ם שצריך לאכול מצה בגמר סעודה זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה וזו היא מצה הבצועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה ועל כן אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אף על גב שאינה עליו חובה מדאמר רב חסדא לעיל גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרווייהו ברישא והדר אכיל מצה של מצוה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטירין ממנה באכילת דבר אחר שלא לשכח הטעם ע"כ. ולפי זה היה נראה שצריך לאכול עמה מרור וחורוסת כיון שהיא זכר מצה הנאכלת עם הפסח בכריכה ועליהן היה ראוי לברך [על] אכילת מצה אלא שכבר מילא כריסו ממנה וא"כ צריך לעשות כמו בזמן המקדש שהיו אוכלין הכל ביחד הלל וסיעתו ואף לרבנן מצוה לאוכלו ביחד אמנם תמיהני למה עושין כריכה בתחילה יספיק בכריכה אחרונה זכר למקדש הלכך נראה לי דאותה מצה אינה לשם חובה אלא אוכלין אותה זכר לפסח שהיה נאכל על השובע באחרונה(י) ולפי שהוא זכר לפסח יש ליתן לה דין הפסח שלא לאכול אחריה. וא"צ עמה מרור וחורוסת

ח. רמב"ם | הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ט

ואחר כך נמשך בסעודה ואוכל כל מה שהוא רוצה לאכול ושותה כל מה שהוא רוצה לשתות, ובאחרונה אוכל מבשר הפסח אפילו כזית ואינו טועם אחריו כלל, ובזמן הזה אוכל כזית מצה ואינו טועם אחריה כלום, כדי שיהיה הפסח סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה.

ט. רא"ש | מסכת פסחים פרק י סימן כ

כ [דף קח ע"א] ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב איתמר מצה צריכה הסיבה מרור א"צ הסיבה יין אתמר משמיה דרב נחמן צריך הסיבה ואיתמר משמיה דר"נ לא צריך הסיבה ולא פליגי הא בתרי כסי קמאי הא בתרי כסי בתראי אמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא [אמרי לה להאי גיסא] תרי כסי בתראי בעי הסיבה דהוא ליה חירות תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה דאכתי לא הויא חירות דאכתי עבדים היינו קאמרינן ואמרי לה להאי גיסא תרי כסי קמאי בעי הסיבה דהוא שעתא ה"ל חירות תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה דמאי דהוה הוה השתא דאיתמר הכי ואתמר הכי כולהו בעו הסיבה ומצה בעי הסיבה בכזית ראשון וכזית של אפיקומן ואם אכל בלא הסיבה לא יצא כדאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא משמע מיסב אין לא מיסב לא ואם אכל בלא הסיבה יחזור ויאכל בהסיבה וכן בכוס ראשון ושני אם לא שתה בהסיבה יחזור וישתה בהסיבה אבל בכוס שלישי או רביעי אם ישתה יותר נראה כמוסיף על הכוסות ומיהו איכא למימר כיון ששתה שלא כתיקונו הוברר הדבר שלא ממנין הכוסות היה ומה ששותה עתה הוא כוס של חובה ואם שתה כוס רביעי בלא הסיבה צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס שישתה אחר כך שיהיה בהסיבה שהרי כשתה כוס רביעי בלא הסיבה ולא נזכר להסיב הסיח דעתו לשתות יותר.

י. רמב"ם | הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ו

בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר (דברים ו') ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה (דברים ה') וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית.



בדין מצות הסיבה

א. פסחים דף צט עמוד ב

משנה. ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי.

ב. פסחים דף קח עמוד א

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. איתמר: מצה - צריך הסיבה, מרור - אין צריך הסיבה. יין, איתמר משמיה דרב נחמן: צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן: אין צריך הסיבה. ולא פליגי, הא - בתרתי כסי קמאי, הא - בתרתי כסי בתראי. אמרי לה להאי גיסא, ואמרי לה להאי גיסא. אמרי לה להאי גיסא: תרי כסי קמאי - בעו הסיבה, דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות. תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה - מאי דהוה הוה. ואמרי לה להאי גיסא: אדרבה, תרי כסי בתראי בעו הסיבה - ההיא שעתא דקא הויא חירות, תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה - דאכתי עבדים היינו קאמר. השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי - אידי ואידי בעו הסיבה. פרקן - לא שמיה הסיבה, הסיבת ימין - לא שמה הסיבה, ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה. אשה אצל בעלה - לא בעיא הסיבה, ואם אשה חשובה היא - צריכה הסיבה. בן אצל אביו - בעי הסיבה. איבעיא להו: תלמיד אצל רבו מאי? תא שמע, (אמר) - מסורת הש"ס: [דאמר] - אביי: כי הוינן בי מר זגיןן אבירכי דהדדי, כי אתינן לבי רב יוסף, אמר לן: לא צריכתו, מורא רבך כמורא שמים. מיתביי: עם הכל אדם מיסב, ואפילו תלמיד אצל רבו! - כי תניא ההיא - בשוליא דנגרי. - איבעיא להו: שמש מאי? - תא שמע, דאמר רבי יהושע בן לוי: השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב - יצא. מיסב - אין, לא מיסב - לא, שמע מינה: בעי הסיבה, שמע מינה. ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בארבעה כוסות הללו,

תוספות

מאי דהוה הוה - שכבר אמרו גאולה לפני הסעודה ואף על גב דמצה צריכה הסיבה ולא אמר מאי דהוה הוה שאני מצה שהיא עיקר סעודה יותר מיין ועוד בין היסב כבר בשני כוסות הראשונים ועוד שכתובה בתורה זכר לחירות שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגאלו ואף על גב דהוא לחם עוני יש לאוכלה דרך חירות ומה שצריך הסיבה במצה היינו כשמברכין על אכילת מצה ובאפיקומן.

ג. מרדכי | מסכת פסחים תוספת מערבי פסחים [המתחיל ברמז תריא]

[דף קח א] ואמרי לה איפכא תרי כסי קמאי כו' אבל לענין מצה ליכא חילוק דבין בתחלה כשמברך על אכילת מצה ובין בסוף כשאוכל אפיקומן צריך הסיבה משום דעיקר הסעודה הוה מן מצה ועוד דעיקר החירות היה מן מצה כדכתיב ויאפו את הבצק [אשר הוציאו ממצרים] עוגות מצות וגו':

ד. הגהות מיימוניות | הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ח

[ה] מצה צריכה הסיבה מרור אין צריך הסיבה יין איתמר דצריך הסיבה ואיתמר דאין צריך הסיבה ולא קשיא הא בתרי כסי קמאי הא בתרי כסי בתראי ואמרי לה להאי גיסא כו' והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולהו נמי צריכי הסיבה. ומצאתי כתבו שצריך לעשות הסיבה בכזית אכילה הראשונה כשמברך על אכילת מצה וגם באכילת אפיקומן דתרווייהו לשם מצה אוכל ע"כ:

ה. רמב"ם | הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ח

אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, אשה אינה צריכה הסיבה, ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה, וכן אצל אביו והשמש בפני רבו צריכין הסיבה, אבל תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות, והסיבת ימין אינה הסיבה, וכן המיסב על ערפו או על פניו אין זו הסיבה, ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך.

לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות, שיעור כל כוס מהן רביעית.

יב. תלמוד ירושלמי | מסכת פסחים פרק י הלכה א

אמר רב לוי ולפי שדרך עבדים להיות אוכלין מעומד וכאן להיות אוכלין מסובין להודיע שיצאו מעבדות לחירות. ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אותו כזית שאדם יוצא בו בפסח צריך לאכול מיסב.

פני משה

אמר ר' לוי ולפי שדרך עבדים וכו'. זהו הטעם שאוכלין מסובין ולדידיה כל הסעודה בהיסבה ור' סימון בשם ריב"ל קאמר דאותו כזית שאדם יוצא בו באכילת פסח צריך לאכול מיסב:

יג. ספר החינוך | פרשת בא מצוה ז

שלא לאכול הפסח נא ומבושל

שלא לאכול בשר הפסח נא ובשל כי אם צלי אש, שנאמר [שמות י"ב, ט'] אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש. הענין הזה, שלא יאכל אותו קודם גמר בישולו ואפילו בצלי, וזהו פירוש נא, שהבשר שהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם עדיין נקרא נא. אבל כשהוא חי לגמרי שלא התחיל בו האור כלל, אין זה בכלל לאו דנא ללקות עליו משום אל תאכלו ממנו נא, אבל אסור מדאורייתא, שכל שאינו צלי אש אסרה התורה דרך כלל. ופירוש בשל, שבישלו במים או בכל משקה או במי פירות. שנאמר ובשל מבושל, ריבה הכל.

משרשי מצוה זו, מה שכתוב בשחיטתו, לזכור נס יציאת מצרים. וזהו שנצטוו לאכול צלי דוקא, לפי שכך דרך בני מלכים ושרים לאכול בשר צלי, לפי שהוא מאכל טוב ומוטעם, אבל שאר העם אינם יכולים לאכול מעט בשר שתשיג ידם כי אם מבושל, כדי למלא בטנם. ואנו שאוכלים הפסח לזכרון שיצאנו לחירות להיות ממלכת כהנים ועם קדוש ודאי ראוי לנו להתנהג באכילתו דרך חירות ושרות. מלבד שאכילת הצלי יורה על החפזון שיצאו ממצרים ולא יכלו לשהות עד שיתבשל בקדרה.

יד. שבלי הלקט | סדר פסח סימן ריח

ואוכלין ושותין לשובע נפשם ולאחר שאכלו ושתו כל צרכן נוטלין חצי המצה הנקראת אפיקומן שהיא נאכלת במקום פסח זכר למצה הנאכלת עם הפסח דכתיב על מצות ומורורים יאכלוהו ואוכלין אותה בהסיבה שהרי היא במקום פסח והפסח [הוא] לשם חירות ואוכלין ממנה כזית כל אחד ואחד לכל הפחות. ואינה טעונה ברכה אף על פי שהוא מצה של חובה שהרי כבר בירכו עליה בתחלה ועוד לאחר שמילא כריסו ממנה יחזור ויברך אתמהה: ולאחר שאכלו מצת אפיקומן אינו רשאי לאכול ד"א כל הלילה כדי שלא יפיג טעם מצה מפיו. דאמר מר כשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן.

טו. שו"ע או"ח | הלכות פסח סימן תעב סעיף ד

ד. אשה אינה צריכה הסיבה אלא א"כ היא חשובה. הגה: וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות (מרדכי ריש פ' ע"פ ורבינו ירוחם), אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראב"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב (ד"ע).

ז. כל מי שצריך הסיבה, אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא, וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה. הגה: ויש אומרים דבזמן הזה, דאין דרך להסב, כדאי הוא ראב"ה לסמוך עליו שבדיעבד יצא בלא הסיבה (אגודה פרק ע"פ). ונראה לי אם לא שתה כוס שלישי או רביעי בהסיבה, אין לחזור ולשתות בהסיבה דיש בו חשש שנראה כמוסיף על הכוסות; אבל בשני כוסות ראשונות, יחזור וישתה בלא ברכה (מנהגים), וכן באכילת מצה. ולכתחלה יסב כל הסעודה. (מהרי"ב).

ונכנס לבית הכנסת ומתפלל מנחה ומעריב. ואין מקדשין בבית הכנסת כי אין לך עני שאין לו יין לארבע כוסות, וכדתנן אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, שאם אין לו על הקהל לתת לו: וחזור לביתו, ויושב בהסבה. ובזמן הזה שאין רגילות בארצנו <להסב> שאין רגילות בני חורין להסב ישב כדרכו:

יז. גבורות ה' | פרק מח

שמש צריך הסבה דאמר רבי יהושע בן לוי השמש שאכל כזית בהסבה יצא. ומדבר זה למד הרא"ש ז"ל מדקאמר יצא שמע מינה כל מידי דבעי הסיבה כגון מצה וארבע כוסות אם לא הסב לא יצא וצריך לחזור לאכול ולשתות. והתוספות מסתפקין בכוס שלישי וכוס רביעי דכיון שאסור לשתות בין כוס שלישי לרביעי שלא יהיה נראה כמוסיף על ארבע כוסות אם צריך לשתות כוס אחר בהסבה. אבל להרא"ש פשיטא הא מילתא דלא היה זה כמוסיף על הכוסות דכיון שצריך לשתות בהסבה אם שתה בלא הסבה אין כוס זה ששתה ממנין ארבע כוסות וצריך לשתות כוס אחר. ואותם שמברכין על כל כוס וכוס ברכה ראשונה אם שותה כוס ראשון בלא הסבה, אם לא היה דעתו לשתות בין ראשון לשני הוא כמו נמלך וצריך לברך עתה כששותה בהסבה ואם היה דעתו לשתות בין ראשון לשני כיון דלא עקר דעתיה מלשתות כששתה כוס ראשון אף על גב ששתה בלא הסבה כששותה כוס שני בהסבה אין צריך לברך שכבר ברך, אבל בין כוס שלישי לכוס רביעי דלעולם אסור לשתות בודאי כששתה כוס שלישי עקר דעתיה מלשתות ומברך כשחוזר לשתות כוס שלישי בהסבה דהא לא היה דעתיה לשתות והוה הסח הדעת. ומהא דקאמר ר' יהושע בן לוי השמש שאכל כזית מצה בהסבה יצא, יש לי ללמוד מדקאמר בדיעבד יצא שכל מה שאוכל מצה בליל פסח לכתחלה צריך הסבה, דאף על גב דיוצא בכזית אחד אם אכל הרבה הכל היא מצוה אחת, ויותר עדיף שיהיה כל אכילתו במצוה ולפיכך יש לו לאכול כל האכילה של מצה בהסבה שהוא דרך חירות, דאם לא כן למה נקט השמש שאכל כזית מצה בהסבה יצא אלא דוקא שמש שמשמש לבני סעודה ואי אפשר לו להסב אבל שאר כל אדם יסב כל זמן שאכל מצה, כי אכילת כזית שאמר חכמים בכל מקום היינו לענין זה שיוצא בו אבל אם אכל יותר הכל נחשב אכילת מצה של מצוה ולפיכך למה יבטל עצמו מן המצוה, וכן פירש הרמב"ם ז"ל. ואבי העזרי פסק דבזמן הזה בארצות אלו שאין דרך להסב כל השנה אף בליל פסח אינו צריך אלא מסב או יושב כדרכו. ודברי תמיהה הן דמה בכך שאין מסב כל השנה ואין מראה חירות בעצמו, בליל הזה מחויב להראות עצמו כאלו בן חורין ולפיכך צריך להסב אף על גב שכל השנה אינו מסב ואינו מראה חירות בלילה הזה חייב:

יח. ראב"ן | פסחים

ואינו יוצא ידי מצה אלא באוכלה בהסיבה על השלחן. וכן ד' כוסות צריכין הסיבה, אבל מרור אין צריך הסיבה. והם היו נוהגין לישב על המיטות ולהסב בהסיבת שמאל אבל אנו שאין אנו רגילין בכך יוצאין אנו כדרך הסיבתנו ואין לנטות ימין ושמאל.

יט. הגהות מיימוניות | הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ז

[ב] רבי אבי"ה כתב שאין אנו צריכין הסיבה בזמן הזה שהרי בני חרי אין מסובין ואדרבה ישיבה כדרכן הוא דרך חירות אמנם יחידה היא, ע"כ:

כ. רשב"ם | מסכת פסחים דף קח עמוד א

אשה אינה צריכה הסיבה. מפני אימת בעלה וכפופה לו ומפרש בשאלות דרב אחאי לאו דרבייהו דנשי למיזגא:

כא. מגן אברהם | סימן תסח ס"ק א

מחצות ולמעלה. שהוא זמן שחיטת הפסח עסי' תנ"ח מ"ש ואף על גב דהשתא ליכא פסח מ"מ הוה דבר שבמנין שהי' אסור בכל מקומות וצריך מנין אחר להתירו משא"כ בגילוי שמתחלה לא נאסר בכל המקומות רק במקומות שיש נחשים וכן כל כיוצא בזה (הרא"ם ה' חמץ).